

HUKUKA AYKIRI TASFİYENİN TÜZEL KİŞİLİĞE ETKİSİ*

(EFFECTS OF UNLAWFUL LIQUIDATION ON LEGAL ENTITY)

Araş. Gör./ Res. Asst. Barış Demirsatan**

ÖZ

Tüzel kişinin bütün hukuki ilişkileri sona erdiğinde tasfiye tamamlanır ve tüzel kişilik sona erer. Zira tüzel kişinin doğrudan doğruya sona erdiğinin varsayılması, kişinin hukuki ilişkileri ve malvarlığı bakımından kabul edilemez sonuçlara yol açar. Bir tüzel kişinin hukuka aykırı olarak tasfiye edilmiş olması, tüzel kişiliğin sona ermesine neden olmaz. Hukuka aykırı olarak tasfiye edilmiş bir tüzel kişinin davaya taraf olması durumunda, tüzel kişinin varlığı, bir dava şartı olarak davanın açıldığı mahkeme tarafından incelenmek gerekir. Oysa Türk yargı uygulamasında bu durumlarda, asıl mahkemenin tüzel kişinin taraf ehliyetini incelemeyeceği, ihya davası adı verilen bir davayla tüzel kişinin taraf ehliyetini yeniden kazandırılacağı kabul edilmektedir. Yürürlükteki Türk Ticaret Kanunu da bu uygulamayı benimseyerek, uygulamaya sermaye ortaklıkları bakımından ek tasfiye adıyla somut bir dayanak kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüzel kişi, Tüzel kişiliğin sona ermesi, Tasfiye, Tasfiyenin sonucu, Tüzel kişiliğin ihyası

ABSTRACT

A legal entity ceases to exist and its liquidation is completed only if all legal relations embracing the entity are terminated, since the assumption according to which the entity vanishes without liquidation results unacceptable consequences with relation to the patrimony of the entity. Thus, an unlawful liquidation does not lead the entity to disappearance. The court before which a lawsuit involving the liquidated entity has competence to judge on whether the entity still exists or not. However, the Turkish jurisprudence obliges the parties to file another lawsuit called restoration in order that the legal personality unlawfully liquidated is reinstated. The Turkish Code of Commerce has adopted the jurisprudence related to the restoration lawsuit and instituted the additional liquidation provisions.

Keywords: Legal entity, Dissolution of legal entity, Liquidation, Effects of liquidation, Restoration of legal entity

* Bu makale, 14.10.2016 tarihinde Editörler Kurulu'na ulaşılmış olup, 25.11.2016 tarihinde birinci hakem; 02.12.2016 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı,
baris.demirsatan@istanbul.edu.tr

I. GİRİŞ

Kişiliğin sona ermesi gerçek kişiler yönünden kaçınılmaz, tüzel kişiler yönünden ise muhtemel bir akıbetir. Gerçek kişilerde kişiliğin son bulması halinde mirasbırakanın malvarlığı ve taraf olduğu hukuki ilişkiler ya sona erer ya da kendiliğinden miras hukuku hükümlerine göre ve kural olarak külli halefiyet çerçevesinde mirasçılara intikal eder. Kısaca, mirasbırakanın malvarlığının kaderi bellidir.

Buna karşılık tüzel kişiler bakımından, kişiliğin sona ermesi durumunda malvarlığının aktarılacağı bir mirasçılık düzeni yoktur. Bu durumda, tüzel kişinin haklarının sahihsiz kalacağı ve yükümlülüklerinin sona ereceği kabul edilemez. Böylece kaçınılmaz olarak, sona erme sebebinin gerçekleşmesinden sonra ve ancak kişilik sona ermeden önce, tüzel kişinin tüm hukuki ilişkilerinin sona erdirildiği tasfiye süreci söz konusu olur¹. Bu çalışmada, tüzel kişiler bakımından genel bir bakış açısı izlenerek, tasfiyenin sona ermesinin tüzel kişilik üzerindeki etkisi ve tasfiyenin hukuka aykırılığının nasıl ileri sürülebileceği değerlendirilecektir.

II. MEDENİ KANUNA GÖRE TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

1. Sona Erme Nedenleri

Tüzel kişiliğin sona ermesi ve tasfiye sürecinin başlamasının ön koşulu, tüzel kişiliğin hukuka uygun şekilde kazanılmış olmasıdır. Tüzel kişiliğin kurulmasına ilişkin işlem, kesin hükümsüz² yahut yok hükmünde veya tüzel kişiliğin doğumuna ilişkin bir tamamlayıcı unsur gerçekleşmediyse ve gerçekleşmeyeceği anlaşıyorsa, tüzel kişilik kazanılmaz³. Dolayısıyla tasfiye sürecine

¹ Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, İstanbul, 2015, s. 280; Rona Serozan, *Tüzel Kişiler Özellikle: Dernek ve Vakıflar*, İstanbul, 1994, s. 49; Ümit Yaşar Doğanay, *Hükmi Şahıslar (Ders Notları)*, İstanbul, 1969, s. 17-18

² İşlemin geçmişe etkili olarak iptal edilmesi halinde de kurucu işlem kesin hükümsüz olacağından aynı sonuç söz konusu olacaktır. Ancak iptal hakkının kullanılmasının geriye etkili olup olmayacağı, özellikle tüzel kişinin üçüncü kişilerle işlem yapması durumunda tartışmaya açık olur. Mahkeme kararıyla sona ermede ileriye etkinin söz konusu olacağı hakkında: Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 279 dn. 982; Genel olarak ileriye etki yönünde: Jale Güral, *Hükümsüzlük Nazariyeleri Karşısında Türk Medenî Kanununun Sistemi*, Ankara, 1953, s. 142-143

³ Tüzel kişiliği kuran hukuki işlem, MK m. 5'in yollamasıyla TBK m. 27'ye tabi olacaktır (Mustafa Dural/Tufan Öğüz, *Kişiler Hukuku*, İstanbul, 2016, s. 238). Birden fazla kişinin taraf olduğu tüzel kişilik kurma işlemlerinin, kıyasen TTK m. 214 hükmünün uygulanması sonucunda adi ortaklık sayılması olasılığı da düşüktür. Zira TBK m. 27'ye aykırılık, işlemin adi ortaklık olarak hüküm ifade etmesini de büyük ihtimalle olanaksız kılar (Ferit H. Saymen, *Türk Medenî Hukuku Cilt II: Şahsın Hukuku*, İstanbul, 1960, s. 298). Daha ziyade tamamlayıcı bir unsurun gerçekleşmemesi halinde bu hüküm uygulanabilir. Esasen bu durumda da taraflar arasında tüzel kişiliğin tesis edilmesine yönelik kurulmuş olan adi ortaklığın sona ermemesi söz konusu olacaktır. Bu çerçevede kuruluş ortaklığı ve önortaklık kavramları için: S. Anlam Altay, *Anonim Ortaklıklar Hukuku'nda Sermayeye Katılmalı Ortak Girişimler [Equity Joint Ventures]*, İstanbul, 2009, s. 311-312; Nami Barlas, *Adi Ortaklık Temeline Dayalı Sözleşme İlişkileri*, İstanbul, 2008, s. 135 vd.; Oruç Hami Şener, *Adi Ortaklık*, Ankara, 2008, s. 142 vd.; Peter Jung, "Entstehung und Untergang von Kapitalgesellschaften", recht 2013 S. 79, s. 79 vd., kuruluş ortaklığı ve önortaklık arasındaki devamlılık hakkında: s. 81-82

gereksinim duyulmaz⁴. Bununla birlikte, üçüncü kişilerle hukuki ilişkiye girilmesi durumunda, üçüncü kişilerin korunması adına tüzel kişinin tasfiyesine ilişkin düzenlemelerin kıyasen uygulanması kabul edilmektedir⁵.

Medenî Kanun, tüzel kişilere ilişkin genel hükümlerde sona erme sebebi düzenleme yoluna gitmemiştir. İlgili tüzel kişilere ilişkin kısımlarda ve özel mevzuatta sona erme sebepleri yer almaktadır⁶. Genel olarak bakıldığında sona erme sebepleri üçe ayrılabilir. Tüzel kişi, kanun veya kuruluş işleminde yer alan belli nedenlerin gerçekleşmesiyle sona erme sürecine giriyorsa “infisah-tan”, tüzel kişiliğe son verilmesine yönelik yenilik doğuran bir hükümlerle sona erme sürecine giriyorsa “dağıtılmadan” ve yetkili organın karar almasıyla sona erme sürecine giriyorsa “fesihten” bahsedilir⁷.

İnceleme konusu bakımından sona erme sebeplerinin bu şekilde nitelen-dirilmesi, tasfiye sürecinin hangi andan itibaren başladığını belirlemek bakımından gereklidir. İnfisah halinde, sebep gerçekleştiği anda tüzel kişi sona

⁴ Hans Michael Riemer, *Allgemeine Bestimmungen, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 52-59 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen: BK - Berner Kommentar Band/Nr. I/3/1, Bern, 1993, Art. 57/58, N. 5; Tüzel kişiliğin yokluğuna ilişkin tespit davası açılabilir (Dural/Öğüz, s. 239-240; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü, İstanbul, 2001, C. I, §18,A,III,1,a; İlhan Postacıoğlu/Sümer Altay, Medenî Usûl Hukuku Dersleri, İstanbul, 2015, N. 538; Tufan Öğüz, Türk Hukukunda Vakıf Tüzel Kişiliğinin Hukuki Esasları, İstanbul, 2007, s. 59*). Bununla birlikte tespit davasına konu olan tüzel kişilik kuran hukuki işlemin geçersizliğidir. Zira tespit davasına ancak bir hukuki ilişkinin varlığı konu edilebilir. Bir kişinin varlığı veya yokluğu, bir vakfa olarak tespit davası kapsamına girmez. Gerçek kişiler açısından: Baki Kuru/Ali Cem Budak, *Tespit Davaları, İstanbul, 2010, s. 198 vd.*; Ancak hak ehliyetinin bulunmadığı ileri sürülen tüzel kişinin yargılamada davalı olacağı, bu bakımdan geçici de olsa bir taraf ehliyetinden bahsedilebileceği, tüzel kişinin varlığının hem maddi hukuk hem usul hukuku yönünden önem taşıyan bir çift etkili vakfa olduğu hakkında: Serdar Kale, *Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, 2010, s. 48-49 ve s. 211; Ayrıca: Thomas Sutter-Somm/Franz Hasenböhler/Christoph Leuenberger, Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), 2016, Art. 66, N. 12; Riemer, Art. 89, N. 41**

⁵ Huguenin, Art. 57/58, N. 4; August Egger, *İsviçre Medenî Kanunu Şerhi – Kişinin Hukuku, İkinci Kısım Tüzel Kişiler mad. 52-89, Çeviri: Av. Volf Çernis, Ankara, 1949, m. 52, N. 11; Ayrıca: Julia Xoudis, Commentaire Romand: Code Civil I, 2010, Art. 57/58, N. 29. Ayrıca, tüzel kişinin tasfiyesine ilişkin olarak düzenlenmiş İMK m. 57/III (MK m. 54/III) hükmünün kıyasen başlangıçtan itibaren tüzel kişilik kazanılmadığı durumlara Federal Mahkeme tarafından uygulandığı hakkında: Urs Scherrer, *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch: OFK - Orell Füssli Kommentar (Navigator.ch), 2011, Art. 57, N. 5; Riemer, Art. 57/58, N. 19, Art. 76-79, N. 110; Claire Huguenin, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007, Art. 57/58, N. 4; Xoudis, Art. 57/58, N. 5**

⁶ Kural olarak tüzel kişinin kuruluş işlemi dışında yer verilenler haricinde, sona erme sebepleri sınırlı sayıdadır ve ancak kanunda yer alabilir. Bu bağlamda tüzel kişiliklere ilişkin sona erme sebeplerinin Anayasa ile olan bağlantısına da işaret edilmek gerekir. Tüzel kişilerin varlığı ve bünyelerinde sürdürülen etkinlikler büyük ölçüde Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerle ilintilidir. Bu itibarla sınırlandırılmaları Anayasa’da öngörülen rejime uygun olmak zorundadır.

⁷ Ergun Özsunay, *Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1978, s. 90-91; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 179; Ahmet M. Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, Ankara, 2016, s. 504; Teoman Akunal, *Türk Medenî Hukukunda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1988, s. 33. Kendiliğinden sona erme ve kararlar sona erme olarak ikili bir ayırım da öğretide yapılmaktadır: Zevkililer/Acabey/Gökyayla, s. 568**

erme sürecine girer. Fesih halinde, sona ermeye ilişkin kararın yetkili organ tarafından alınmasıyla⁸; dağıtımda, tüzel kişiliğin sona erdirilmesine ilişkin hükmün kesinleşmesiyle (HMK m. 367/II) süreç başlar⁹.

Derneklere ilişkin olarak infisah nedeninin gerçekleşmesi halinde, bu durumun tespiti MK m. 87/II hükmü gereği her ilgili tarafından talep edilebilir. Bu çerçevede HMK m. 106 anlamında bir hukuki ilişki veya hakkın varlığı tespit konusu edilmemektedir. MK m. 87/II hükmü, kendine özgü ve çekişmesiz yargı kapsamında kalan bir tespit olanağı sağlamaktadır¹⁰. Verilecek kararın tüzel kişilik üzerinde kurucu bir etkisi yoktur. Sadece tasfiye sürecinin yürütülmesi gerektiğini gösterir (DernK. m. 15, DernY. m. 89).

Vakıflarda da infisah sebebinin gerçekleşmesi, vakfı tek başına tasfiye sürecine sokar. Bu itibarla vakıf amacının imkânsızlaşmasıyla vakfın infisah ettiğine ilişkin olarak MK m. 116/I hükmü gereği mahkemedен alınan sicilden silinme kararı fesih hükmünde değildir¹¹. Derneklere koşut biçimde tasfiye sürecinin başlatılması gerektiğini gösterir. Vakıflar Yönetmeliği m. 19 uyarınca

⁸ Vakıflarda, yönetim organının böyle bir yetkisinin olmadığı kabul edildiği gibi vakıf senedine de yönetim organına bu yönde bir yetki veren hüküm konulamayacağı kabul edilmektedir: Ögüz, s. 133; Doğanay, s. 106; Ahmet İşeri, Türk Medenî Kanununa Göre Vakıf (Tesis), Ankara, 1968, s. 223; Harold Grüniger, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007, Art. 89, N. 2; Vakfın fesih olmayacağı her zaman için infisah edeceği ifadesiyle: Max Gutzwiller, Schweizerisches Privatrecht: Zweiter Band Einleitung und Personenrecht, 1967, s. 505-506; Parisima Vez, Commentaire Romand: Code Civil I, 2010, Art. 88-89, N. 1 vd.; Ayrıca: Marc-Antoine Schaub, "Une fondation peut-elle décider sa propre dissolution?", JdT 1952 I 31 vd.

⁹ Ögüz, s. 141; Vakıflar bakımından karşı. Hans Michael Riemer, Die Vereine, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 60-79 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen: BK - Berner Kommentar Band/Nr. I/3/2, 1990, Art. 89, N. 86; Genel olarak sona ermeye ilişkin kararın kesinleşmesi gerektiği şeklinde: Zevkililer/Acabey/Gökyayla, s. 572

¹⁰ Yürürlükten kalkan Medenî Kanun ile kaynak İsviçre Medenî Kanununda yer almayan bu düzenleme Türk hukukuna özgüdür, ancak madde gerekçesinde düzenlemeye ilişkin bir açıklama yoktur. Bununla birlikte yürürlükten kalkan Medenî Kanun döneminde de bu davalar görülmüştür: Yarg. 2. HD., 2.12.1972, 7768/7217 (Suat Ballar, Türk Dernekler Hukuku, Ankara, 2006, s. 661). Ayrıca bkz. 4279 sayılı kanunla değişik mülga 2908 sayılı kanun m. 51. Bu maddeye göre infisah hali, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin veya Cumhuriyet savcılığının istemi üzerine sulh hukuk mahkemesince tespit edilmekteydi. Bu itibarla MK m. 87/II hükmünün kökeninin bu düzenleme olduğu ifade edilebilir. Bu madde kapsamında yapılan yargısal başvurularda basit yargılama usulünün uygulanacağı DernK m. 18 uyarınca Yargıtay tarafından kabul edilmektedir: Yarg. 7. HD., 3.2.2011, 5218/612 (Lexpera); Yarg. 7. HD., 17.10.2008, 4009/4297 (Lexpera); HMK m. 385/II de bu sonuca ulaştırmaktadır. Bu hükümden hareketle Cumhuriyet savcısının derneğin feshini talep edemeyeceği hakkında: Yarg. 18. HD., 17.11.2015, 17877/16618 (Kazancı)

¹¹ Yarg. 18. HD., 2.7.2007, 5802/6340 (Lexpera): "... Davacı dilekçesinde, Türk Medeni Kanununun 116. maddesine göre, vakfın sona erdiğinin tespitini istediği halde, başka bir kavram ve hukuki sonuçları olan vakfın feshine karar verilmesi... doğru görülmemiştir."; Yarg. 18. HD., 20.6.2013, 4406/10785 (Lexpera): "... Dava dilekçesinde, amacının gerçekleştirilmesi imkansız hale gelen vakfın sona erdirilmesi istenilmiş olup, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 116. maddesi vakfın sona ermesini, Tüzüğün 30. maddesi ise vakfın dağılmasını öngördüğü hususu gözetilerek koşullarının gerçekleşmesi durumunda kavram birliğinin sağlanması bakımından vakfın dağılmasına (sona ermesine) hükmedilmesi gerekirken, vakfın tasfiyesine karar verilmesi... doğru görülmemiştir."

bu durumda, vakıf yönetim organı veya Vakıflar Genel Müdürlüğü mahkemeye başvurarak keyfiyetin mahkeme siciline tescilini talep eder¹². Bu tescil, vakıf tüzel kişiliğini etkilemez. İnfisah sebebinin gerçekleşmesiyle tasfiye sürecine giren vakıf, tasfiyenin tamamlanmasıyla sona erer.

2. Sona Erme Nedenlerinin Gerçekleşmesinin Hukuki Sonucu: Tasfiye

Tüzel kişiliğin sona erme nedenlerinin gerçekleşmesiyle, tüzel kişiyi sona ermeye götüren tasfiye süreci başlar¹³. Tasfiye sürecine girilmesi, tüzel kişiliğin sona ermesine yol açmaz (MK m. 52) fakat tüzel kişinin hak ehliyeti tasfiye amacıyla sınırlanır¹⁴. Böylece tüzel kişinin amacı değişmiş olur¹⁵.

Tüzel kişilik tasfiye süreci olmadan da sona erebilir. Bu bağlamda, tüzel kişinin başka bir tüzel kişiyle birleşmesi halinde, kişilik tasfiye edilmeksizin

¹² Mehmet Ayan/Nurşen Ayan, *Kişiler Hukuku*, Konya, 2015, s. 293, Yazarlar diğer sebeplerle vakfın infisah etmesi durumunda da aynı prosedürün uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Suat Ballar, *Yeni Vakıflar Hukuku*, İstanbul, 2015, s. 658 vd.; Ortaklıklar bakımından da tasfiye sürecine girilmesinin ticaret siciline tescilinin kurucu olmadığı yönünde: Jung, s. 84; Bununla birlikte m. 116/I uyarınca karar verilmesi durumunda, karar ile herhalde artakalan malvarlığının özgüleneceği kişinin belirlenmesi gerektiği ve bir duraksamaya yer vermemek için lüzum görüldüğünde tasfiye kurulu oluşturulması gerekliliği içtihatlarda vurgulanmaktadır: Yarg. 18. HD., 15.9.2014, 2522/12625 (Lexpera); Yarg. 18. HD., 11.9.2014, 12004/12436 (Lexpera); Kararda özgüleme yapılacak vakfın ismen belirtilmesi gerektiği: Yarg. 18. HD., 13.10.2014, 33852/14010 (Kazancı); Ayrıca VK m. 27'ye dayanmak suretiyle: Yarg. 18. HD., 20.6.2013, 4406/10785 (Lexpera); Yarg. HGK., 29.5.2013, 18-1929/782 (Lexpera), kararda ayrıca, vakfın malvarlığı bulunmuyor olsa dahi özgülemeye ilişkin karar verilmesi gerektiği, vakfın tazminat isteminin bulabileceği de ifade edilmektedir. Bu durumda tasfiye ile herhangi bir artakalan malvarlığı söz konusu olmazsa, özgülemeye ilişkin karar etkisiz kalacaktır. Yürürlükten kalkan Medenî Kanundaki benzer hüküm hakkında: İşeri, s. 248; Karş. Oğuz Sadık Aydos, "Vakfın Sona Ermesi", İNÜHFD, C. 4, S. 1, 2013, s. 135

¹³ Sona erme sebebi gerçekleşmiş bir dernekte tasfiyenin başlatılması için Dernekle İl Müdürlüğünün davalı göstermeden açtığı davada, tüzel kişiliğin devam ettiği ve bu nedenle usuli olarak derneğin davalı olarak gösterilmesi gerektiği yönünde: Yarg. 7. HD., 28.10.2010, 4274/6213 (Lexpera)

¹⁴ Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 280; Dural/Öğüz, s. 264; Öğüz, s. 140; Xoudis, Art. 57/58, N. 8; Kılıçoğlu, s. 506; Ayrıca: Yarg. İç. BK., 6.11.1971, 5/3. Bu durumda sona erme sebebinin gerçekleşmesinden sonra yapılan tasfiye amacı dışındaki işlemler yok hükmündedir (Pierre Tercier/Pascal Pichonnaz/Murat Develioğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 2016, N. 332). Anonim ve limited ortaklıklarda ise, tasfiye hususunda özel olarak, ultra vires meselesinde kabul edilen genel ilkeye koşut bir düzenleme benimsenmiştir (TTK m. 371, m. 539/II ve m. 643). Bu konuda ayrıntılı bilgi: Özlem Karaman Coşgun, *Anonim Şirketin Tasfiyesi*, Ankara, 2015, s. 41 vd.; Emrullah Kervankıran, *Anonim Şirketlerin Tasfiyesi*, Ankara, 2015, s. 65 vd.; Ünal Tekinalp, *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku*, İstanbul, 2013, N. 10-107; Hasan Pulaşlı, *Şirketler Hukuku Şerhi*, C. II, Ankara, 2015, §53 N. 6; Öğretideki tartışmalar hakkında genel olarak: Gizem Alper, *Türk Özel Hukukunda Ultra Vires İlkesi (Anlamı ve Kapsamı)*, İstanbul, 2013, s. 125 vd.; Ömer Ergün, *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu*, İstanbul, 2010, s. 169 vd. Yürürlükten kalkan Medeni Kanunda bu yönde bir açık hüküm bulunmasa dahi 6762 sayılı TTK m. 208 ve 439 hükümlerine kıyasen bu sonuç kabul edilmekte idi: Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 569; Ayrıca: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukuku Cilt I: Başlangıç ve Şahsın Hukuku*, İstanbul, 1951, s. 247; Özsunay, s. 92

¹⁵ Heinz Hausheer/Regina E. Aebi-Müller, *Das Personenrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, Bern, 2008, §17, N. 17.54; Jung, s. 84

sona erer. Bu durumda birleşilen tüzel kişi, birleşen tüzel kişinin külli halefi olacağından (Örn: TTK m. 136, 153) tasfiyeye gerek duyulmaz. Türk Hukukunda tüzel kişilerin birleşmesi, ticaret ortaklıkları bakımından TTK m. 134 ila 194 arasında ve özel olarak kooperatiflerde Kooperatifler Kanunu m. 84-85'te, sendikalarda Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 22'de düzenlenmiştir¹⁶. Diğer tüzel kişiler bakımından böyle bir düzenleme yoktur. Külli halefiyet kanunen öngörülmek zorunda olduğundan¹⁷ bu şekilde birleşmeleri mümkün değildir. Sadece genel sona erme ve tasfiye mekanizması ile bir tüzel kişi malvarlığının bir diğer tüzel kişiye aktarılması söz konusu olabilir¹⁸. Kanuni bir dayanak bulunmaksızın, Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Ortaklığı Yönetmeliği m. 29/I ve m. 30 hükümleriyle avukatlık ortaklıklarına birleşme ve bu nedenle tasfiyesi sona erme olanağının tanınmış olması hukuka uygun değildir.

Tasfiye ile tüzel kişinin bütün hukuki ilişkileri sona erdirilir¹⁹. Tüzel kişi, tüm borçlarını ve yükümlülüklerini yerine getirir, alacaklarını tahsil eder ve artakalan malvarlığı başka bir kişi veya kişilere özgülenerek devredilir²⁰. Böylece hiçbir hukuki ilişkisi kalmayan tüzel kişinin varlığı sona erebilecek duruma gelir²¹. Bu bakımından özgüleme tasfiye sürecinin son noktasını oluşturur.

Tasfiyenin usulü ve artakalan malvarlığının özgülenmesi hususunda, genel hüküm olarak Medenî Kanun tasfiyenin, kuruluş işlemi aksine düzenleme yoksa terekenin resmen tasfiyesi hükümlerine tabi olacağını düzenleyen (m. 53), artakalan malvarlığının özgülenmesi için de genel bir düzenleme öngörmüştür (m. 54). İlgili tüzel kişiler hakkındaki özel mevzuatta yer alan düzenlemeler kuşkusuz öncelikli olarak uygulanır.

3. Tasfiye Sürecinin Tamamlanması

A- Genel Olarak

Sona erme nedeni gerçekleşen tüzel kişinin tasfiyesinin tamamlanmasıyla, yani tüzel kişinin malvarlığında herhangi bir hak ve borç kalmadığı ve bü-

¹⁶ Siyasi Partiler Kanunu m. 110 hükmü ile fesih kararı alan bir siyasi partinin, malvarlığını başka bir siyasi partiye, ilgili partinin kabulü ile devredebileceği düzenlenmiş ve bu şekilde bir tasfiyesiz sona erme hali öngörülmüştür. Ayrıca, ilgili siyasi parti devri kabul etmediği takdirde malvarlığı tümüyle Hazineye intikal etmektedir. Bu itibarla siyasi parti tüzel kişileri bakımından da külli halefiyet ve tasfiyesiz sona erme ile birleşme için kanuni dayanak mevcuttur.

¹⁷ Kemal Oğuzman/Nami Barlas, Medenî Hukuku, İstanbul, 2015, N. 784 dn. 365

¹⁸ İsviçre'de ise 3 Ekim 2003 tarihli Birleşme, Bölünme, Tür Değiştirme ve Malvarlığı Devri hakkında Federal Kanun uyarınca vakıflar ve dernekler için bu olanak öngörülmüştür.

¹⁹ Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 280; Dural/Öğüz, s. 263; Öğüz, s. 140; Ferit H. Saymen, Medenî Hukukumuzda Hükmi Şahıslar, İstanbul, 1944, s. 87; Xoudis, Art. 57/58, N. 8

²⁰ Özgüleme, tasfiye sürecinin son noktasını oluşturur, ancak tüzel kişinin artakalan bir malvarlığı bulunmuyorsa özgüleme söz konusu olamaz: Doğanay, s. 84-85; Özgüleme sayesinde artakalan malvarlığı unsurları sahihsiz halde düşmez: Henri Deschenaux/Pierre Tercier/Paul-Henri Steinauer, Personnes Morales du Code Civil, Friburg, 1987, s. 39

²¹ Tasfiye ve özgüleme ile tüzel kişiler için bir miras hukuku düzenlemesi yapıldığı şekilde benzetme yapılmaktadır: Saymen, s. 87; Ayrıca: Gutzwiller, s. 506

tün hukuki ilişkileri sona erdirildiği anda, tüzel kişi kendiliğinden sona erer²². Zira tasfiyenin tamamlanması tüzel kişinin hukuk düzeninden tüm ilişkilerinin nihayete erdirilmesi suretiyle ortadan kaldırılması anlamına gelir. Bu çerçevede tasfiyesi tamamlanmış derneğin dernekler kütüğünden silinmesi (DernK. m. 15/II) veya böyle bir vakfın sona erdiğinin ilanı kurucu nitelikte değildir²³. Zira tasfiye işlemlerinin tamamlanmasıyla birlikte, tüzel kişinin hak ehliyetinin sona ermesi kaçınılmazdır. Belirtildiği üzere ehliyet tasfiye ile sınırlıdır, tamamlanma ile hak ehliyeti ve bu itibarla kişilik tükenir. Tüzel kişinin doğumu için bir sicile tescili gerekli olarak öngörülmüş olsa bile terkinin tescille aynı hükümde değildir²⁴. Başka bir ifadeyle, tüzel kişinin kayıt altında bulunduğu sicilden silinmesi, tüzel kişiliğin sona ermesi için bir sebep olarak düzenlenmemiştir.

Türk Ticaret Kanununa tabi ortaklıklarda aynı sonucun benimsenmesi, tasfiye hak ehliyetini sınırlamadığı ölçüde, mümkün değildir. Hak ehliyetini tam olarak muhafaza eden ortaklık, her türlü hukuki işlemi yapabileceğinden, sadece tasfiye işlemlerinin tamamlanmış olması, ortaklığın sona ermesi için gerekli fakat yeterli değildir. Aynı zamanda ticaret sicilinden de terkin şarttır²⁵.

²² Serozan, s. 50; Riemer, Art. 76-79, N. 136; Anton Heini/Urs Schrerer, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007, Art. 79, N. 5; Xoudis, Art. 57/58, N. 11; Vincent Jeanneret/Oliver Hari, Commentaire Romand: Code Civil I, 2010, Art. 76, N. 13 ve 17, Yazar ancak tasfiyenin tamamlanmasıyla kişiliğin sona ereceğini vurgulamaktadır. Siyasi Partiler Kanunu ise m. 109/III hükmünde, siyasi parti tüzel kişiliğinin fesih kararı alındığı takdirde karar tarihinde sona ereceğini düzenlemiştir. Bu sonuç birleşme nedeniyle fesih halinde kabul edilebilir. Zira birleşilen siyasi parti veya Hazine sona eren siyasi partinin külli halefi olmaktadır. Buna karşılık kanunun m. 110/II hükmü icabı tasfiyenin söz konusu olacağı hallerde, parti tüzel kişiliğinin devam etmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle m. 109/III, sadece m. 110/II hükmü kapsamı dışında kalan hallerle sınırlı olarak uygulanabilir.

²³ Derneklerde: Ayan/Ayan, s. 263-264; Vakıflarda: Ballar, Vakıflar Hukuku, s. 659; Ortaklıklar için İsviçre’de: SJ 1983 s. 383; SJ 1980 s. 375; Philippin, s. 21; İFM, 6.4.2010, 4A_16/2010 (Swisslex); Michael Gwelessiani/Niels Schindler, Commentaire pratique de l’Ordonnance sur le registre du commerce, 2014, Art. 164, N. 576; François Rayroux, Commentaire Romand: CO II, 2008, Art. 747, N. 6; Ruedin, N. 2055-2056; Genel olarak: Deschenaux/Tercier/Steinauer, s. 39; Xoudis, Art. 57/58, N. 11; Jeanneret/Hari, Art. 76, N. 15, Art. 79, N. 7

²⁴ Jung, s. 86; Benzerlik kurmak gerekirse, kural olarak doğumu tapu siciline tescil edilmesi gereken aynı haklar, yolsuz olarak terkin edildiklerinde sona ermez.

²⁵ Bu husustaki farklı görüşler ve değerlendirmeler için: Oruç Hami Şener, Anonim Ortaklıkta Ek Tasfiye (İhya), Ankara, 2015, s. 18 vd., Yazar, sonuç itibarıyla benzer bir görüşü benimsemektedir; Murat Alışkan, “Anonim Şirketlerde Sicil Kaydının ve Tasfiyenin Yeniden Açılması (=İhya)”, Kazancı Hukuk Dergisi, S. 59-60, 2009, s. 14 vd., Yazar terkinin bildirici olduğu görüşündedir; Asuman Yılmaz, “Türk Ticaret Kanunu’na Göre Anonim ve Limited Şirketlerde Ek Tasfiye”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 32, S. 2 (Haziran), 2016, s. 152 vd.; İsviçre hukukundaki tartışmalar için: Markus Vischer, “Untergang der AG: Konstitutive oder deklaratorische Wirkung der Löschung im Handelsregister?”, GesKR 2015 S. 257, s. 259 vd.; İsviçre hukukunda bu yönde: Jung, s. 90 vd.; Genel olarak sicilden terkinle tüzel kişiliğin sona ereceği şeklinde: Tekinalp, N. 10-117; Tasfiyenin tamamlanmasının yeterli olmayıp ticaret siciline tescil edilen tüzel kişilerin ancak terkinle sona ereceği şeklinde: Hausheer/Aebi-Müller, §17, N. 17.57; Terkinin tüzel kişiliğin sona erdiği yönünde bir karine yarattığı, tescilin varlığına rağmen ortaklığın sona ermiş olabileceği şeklinde: JdT 2014 III 185

B- Artakalan Malvarlığının Özgülenmesi

Tasfiye sonucunda, tüzel kişinin artakalan malvarlığının bulunması halinde, bu malvarlığının özgüleme ile MK m. 54 hükmü uyarınca ilgili kişi veya kişilerce²⁶ ne zaman kazanılmış olacağı, tasfiyenin tamamlanma anının belirlenmesi açısından zorunluluk arz eder. Zira özgüleme tamamlandığı anda, genel ilkeler çerçevesinde tüzel kişilik sona ermiş olacaktır.

Ayrıca hüküm, taşınır veya taşınmazlar şeklinde bir ayırım yapmadığından bütün malvarlığı unsurları bakımından ortak bir kazanım şeklinin olacağı sonucuna varılmak gerekir. Öğretide ise genel olarak taşınmaz mülkiyetinin kazanılması bahsinde bu mesele incelenmektedir²⁷.

MK m. 54, hükmünde yer alan “geçer” sözcüğüyle lafzen tasfiyenin sürecinin sonuna gelinmesiyle doğrudan doğruya bir intikalın olacağı yönünde bir düzenleme yapıldığı sonucuna ulaşılabılır²⁸. Fakat sistematik olarak bakıldığında özgüleme (MK m. 54), tasfiyenin (MK m. 53) son aşamasıdır. Özgülemeden önce tasfiye ile tüzel kişinin artakalan malvarlığı somutlaşmalıdır²⁹. Tasfiye süreci bağlamında hangi malvarlığı unsurunun geride kalacağı, bu kazanımın hangi anda gerçekleşeceği belirsizdir. Tüzel kişilik olarak üçüncü kişilerle hukuki ilişkiler başladıktan sonra, sona erme hangi nedenle gerçekleşirse gerçekleşsin, tüzel kişiliğin sona erebilmesi için öncelikle bu ilişkilerin sona erdirilmesi lazım gelir. Diğer yandan, özgüleme ile sonuçlanan tasfiye sürecinde tüzel kişi hak ehliyetini muhafaza eder. Bu itibarla MK m. 54, tasfiye memurlarına

²⁶ Vakıflar bahsinde artakalan malvarlığının devri ve tasfiye bakımından farklı malvarlığı unsurlarına farklı uygulamalar öngörülebileceği görüşünde: Hans Michael Riemer, Die Stiftungen, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 80-89bis ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen - BK-Berner Kommentar Band/Nr. I/3/3, 1981 Art. 89, N. 95

²⁷ Öğretide büyük çoğunluk, kamu kurum ve kuruluşları açısından taşınmazlar bakımından tescilsiz iktisabın söz konusu olacağını kabul etmektedir. Örnek olarak: Lale Sirmen, Eşya Hukuku, Ankara, 2015, s. 331-332; Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay-Özdemir, Eşya Hukuku, İstanbul, 2015, N. 1541; Şeref Ertaş, Eşya Hukuku, İzmir, 2015, N. 1428; Fikret Eren, Mülkiyet Hukuku, Ankara, 2014, s. 263. Taşınır-taşınmaz açısından ayırım gözetmeyen hükmün taşınırlarda da teslimsiz iktisaba yol açacağı sonucuna bu görüş uyarınca ulaşılmak gerekir.

²⁸ MK m. 54'e karşılık gelen İsviçre Medenî Kanununun 57. maddesinin Fransızca ve Almanca metinlerinde yer alan terimler, külli halefiyet uyarınca gerçekleşen geçişler için de kullanılmaktadır.

²⁹ Yarg. 11. HD., 4.4.2016, 8555/3561 (Lexpera): “... mahkeme kararıyla sona erdirilen vakfın, borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve hakların devri mümkündür. Nitekim dava dışı vakfın sonlandırılmasına dair karar davacı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temyiz edilmiş, Yargıtay 18. Hukuk Dairesi'nce açıklanan bu düzenlemeler uyarınca kararın düzeltilerek onanması yoluna gidilmiştir. Bu durum karşısında davacı devir kararıyla birlikte doğrudan doğruya sona erdirilen vakfa ait mallar üzerinde hak sahibi olmayıp ancak sona erdirilen vakfın bütün borçlarının ödenmesi ve alacaklarının tahsilinden sonra arta kalan bakiye üzerinde hak sahibi olacaktır. Dosya kapsamından sona erdirilen vakfın yukarıda açıklanan kanun ve tüzük hükümleri uyarınca tasfiye işlemlerinin yapıldığı anlaşılamamaktadır. O halde mahkemece sona erdirilen vakfın malvarlığının tasfiye edilip edilmediği, davacı tarafından dava konusu yapılan hisselerin ve alacağın tasfiyeden sonra arta kalan bakiye olup olmadığı bu kapsamda davacının dava tarihi itibarıyla taraf ve dava ehliyetine sahip olup olmadığı araştırılarak hasıl olacak sonuç uyarınca bir karar verilmesi gerekirken...”; Özgüleme için öncelikle tasfiyenin yapılması gerektiği yönünde: Velidedeoğlu, s. 246 ve 248; Saymen, Şahsın Hukuku, s. 328; Akunal, s. 35, 151, 195; Vakıflarda: İşeri, s. 234

artakalan malvarlığını hangi kişilere genel hükümlere göre devredeceğini gösteren bir düzenlemedir³⁰. Başka bir deyişle ilgili kişilerin tasfiye edilen tüzel kişiye karşı alacak hakkı doğar³¹. Bu bakımdan devrin gerçekleşeceği kişinin, tüzel kişinin yetkili organı³² veya kuruluş belgesi uyarınca tespit edilmiş olması veya en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşu olması (MK m. 54/I) bakımından bir farklılık yoktur. MK m. 54/III hükmü gereği, ilgili kamu kuruluşuna geçiş konusunda da aynı sonuca varılmak gerekir³³. MK m. 54/III, sadece tüzel kişi kuruluş belgesi veya yetkili organlarının dikkate alınmasını engeller, tasfiye şekli ve devri tarzı bakımından farklılık öngörmez. Ortada kurulmuş bir tüzel kişilik bulunduğundan, tasfiye gerekliliği ve diğer hususlar yönünden farklı muameleyi gerektiren bir durum yoktur³⁴.

³⁰ Aydın Aybay/Hüseyin Hatemi, Eşya Hukuku Dersleri, İstanbul, 1981, s. 129; Benzer yönde: Aydos, s. 146-147; Devrin kendiliğinden gerçekleşmediğini gösterir şekilde, Yarg. 1. HD., 24.10.2007, 8092/100045 (Kazancı): "... Değinen yasal düzenlemeler ve ilkeler çerçevesinde somut olay değerlendirildiğinde davalı derneğin fesh edilmesi neticesinde derneğin malik olduğu üzerinde caminin yer aldığı 1035 parsel sayılı taşınmazın Tasfiye Kurulu tarafından derneğin tüzüğü gereğince dahili davalı Marmara Diyanet Vakfına devredildiği sabittir..."

³¹ Karş. Bilge Öztan, Tüzel Kişiler, Ankara, 1998, s. 26, Yazar sona eren tüzel kişinin yetkili organı ile aldığı karar veya kurucu işlem uyarınca özgülemenin yapılacağı kişinin, sona eren tüzel kişinin safi malvarlığının devrine ilişkin talep hakkının bulunacağını belirtirken, kamu kurum ve kuruluşlarına kanun gereği yapılacak devirlerde külli intikalin gerçekleşeceğini kabul etmektedir.

³² Vakıflarda bu olanağın varlığı tartışmalıdır: Vez, Art. 88/89, N. 34; Mümkün olduğu fikrinde: Gutzwiller, s. 507; Vakıf senedinde bu yönde açık hüküm olması gerektiği fikrinde: İşeri, s. 239-240

³³ Aybay/Hatemi, s. 129, Yazarlar MK m. 54/III (Yürürlükten kalkan MK m. 50) hükmü uyarınca doğrudan doğruya intikalin sadece tüzel kişiliğin başlangıçtan beri doğmamış olduğu hallere inhisar ettirilebileceğini belirtmektedir.

³⁴ Öğretide MK m. 54/I (İMK m. 57/I) uyarınca kamuya devir durumunun, kuruluş belgesi veya yetkili organ kararıyla devirden farklı olduğu görüşü savunulmaktadır. Xoudis, Art. 57/58, N. 24, Yazar burada tam olarak bir külli halefiyetin bulunmadığı, devletin mirasçı olmasına (İMK m. 466) benzer bir durumun söz konusu olduğu fikrinde. Robert Haab/August Simonius/Werner Scherrer/Dieter Zobl, Das Eigentum, Art. 641-729 ZGB Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht: ZK - Zürcher Kommentar Band/Nr. IV/1, 1977, Art. 656, N. 42, Yazarlar, sadece kamu kurum veya kuruluşlarına geçiş bakımından, külli halefiyetin söz konusu olacağını; yetkili organın aldığı karar veya kuruluş belgesi uyarınca yapılacak özgülemede tüzel kişiye karşı bir talep hakkının doğduğu, genel hükümlerin uygulanacağını belirtmektedir. Aynı yönde: Egger, m. 57, N. 3; Bu yönde anlaşılabilir: Paul-Henri Steinauer, Der Schuldbrief, Die Anlehensobligationen mit Grundpfandrecht, Art. 842-865 und 875 ZGB: ZK - Zürcher Kommentar, 2015, Art. 864, N. 19; Hermann Laim, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch II. Art. 457-977 ZGB und Art. 1-61 SchIT ZGB, 2007, Art. 656, N. 74. Sona ermede genel olarak artakalan malvarlığının özgüleneceği fikrinde: Velidedoğlu, s. 248; Özsunay, s. 95-96; Akunal, s. 35; Benzer şekilde her halükarda özgülemenin yapılacağı kişinin niteliğinden bağımsız şekilde tasfiyenin gerekeceği yönünde: İşeri, s. 247; Türk hukukunda MK m. 116/II hükmü gereği vakıf dağıtılsa, MK m. 54'e ilişkin tartışmadan bağımsız olarak, VK m. 27 uyarınca vakfın tasfiyesi her hâlükârda söz konusu olur ve artakalan malvarlığı tasfiye dâhilinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devrolunur. Siyasi Partiler Kanunu ise kapatılma halinde, tasfiyesiz olarak siyasi parti malvarlığının Hazineye doğrudan geçeceğini düzenlerken (m. 107), kapatılma veya birleşme nedeniyle fesih kararı alınması dışında tasfiye sürecinin söz konusu olacağını hüküm altına almıştır (m. 110/II). Ancak özgülemenin yapılacağı kişiye

Eğer tüzel kişinin malvarlığının MK m. 54 uyarınca artakalan malvarlığı unsurlarının ayrı ayrı tasarruf işlemleriyle intikal etmeyeceği kabul edilmiş olsaydı, herhangi bir şekilde tasfiyeye gerek kalmaz³⁵, ilgililer külli halefiyet benzeri şekilde doğrudan doğruya tüzel kişinin malvarlığını iktisap etmiş olurdu³⁶. Hâlbuki malvarlığı unsurlarının bütün olarak doğrudan iktisabı istisnai bir kazanım şeklidir ve sistematik bakımından böyle bir geçişin öngörüldüğü sonucuna ulaşmak mümkün değildir.

Öte yandan artakalan malvarlığının özgüleneceği tasfiye alacaklısı kişiler bakımından söz konusu olabilecek kuramsal bir duruma da değinmek gerekir. Tasfiye alacaklısı olan kişi, kural olarak bu alacağı kendi iradesi dışında, tüzel kişinin kuruluş belgesi, kanun hükmü veya yetkili organın kararıyla kazanmaktadır. Oysa temel ilke istisnaları haricinde bir kişiye iradesi dışında kazanma yapılamaz. Böyle bir alacak hakkını kabul etmek istemeyen kişi, tasfiye edilen tüzel kişiyle ibra sözleşmesi kurmaya mecbur bırakılmamalıdır. Açık bir düzenleme bulunmayan bu hususta vasiyetin reddi hükmüne (MK m. 616) kıyasen, tasfiye alacaklısı kişinin tek yanlı irade beyanıyla alacağı sona erdirmeye hakkı bulunmaktadır³⁷. Şu kadar ki, kanun tarafından nihai tasfiye alacaklısı olarak düzenlenmiş kişi bakımından bu hak mevcut değildir yoksa tüzel kişinin tasfiyesi tamamlanamaz. Ayrıca, tasfiye alacaklısı, alacağının ifasını kabulden de haklı bir sebep bulunmadan kaçınmış olabilir. Bu durumda alacaklı temerrüdü gerçekleşir. Ancak alacaklı temerrüdü nedeniyle, tasfiyenin akamete uğraması ve tüzel kişiliğin sona ermesinin engellenmesi söz konusu olamaz. Temerrüde düşülen alacağın konusu tevdi elverişliyse, TBK m. 107 uyarınca tevdi yoluna gidilerek tasfiyeye devam edilecektir. Eğer alacak konu bakımından tevdi elverişli değilse, tasfiyenin tamamlanması gerekliliği de dikkate alınarak bu durumda TBK m. 108 uyarınca ilgili malvarlığı unsurunun paraya çevrilmesi ve bu tutarın tevdi edilmesiyle tasfiye süreci sürdürülecektir.

ilişkin özel bir düzenleme kanunda yer almadığından Medenî Kanun genel hüküm olarak uygulama alanı bulacaktır. Sendika ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 32/II hükmünden de herhalde tasfiyenin yapılacağı ve artakalan malvarlığının devredileceği anlaşılmaktadır.

³⁵ Karş. Egger, m. 57, N. 3, Yazar kamu kurum ve kuruluşlarına geçiş söz konusu olduğunda tasfiyeye yer olmayacağı fikrindedir. Aksi yönde: Riemer, Art. 89, N. 100, Art. 57-58, N. 17, Art. 76-79, N. 130 Karş. Jeanneret/Hari, Art. 78, N. 19-20-21, Yazarlar net aktiflerin doğrudan doğruya kamu kuruluşuna İMK m. 57/III uyarınca geçeceği fikrindedir. Benzer şekilde: Vez, Art. 88-89, N. 33; Nitekim Alman Medenî Kanununda §46 hükmüyle, dernekler bakımından Hazine'ye özgülenme yapılması halinde kıyasen mirasçılık hükümlerinin uygulanacağı ve bu çerçevede külli halefiyetin cereyan edeceğini düzenlemiştir. Tasfiye ise Hazine'ye intikalin söz konusu olmadığı durumlarda uygulama alanı bulur (§47). Ayrıca: Özsunay, s. 97

³⁶ Karş. Yürürlükten kalkan MK m. 50 bakımından külli halefiyetin öngörüldüğü şeklinde: Bülent Köprülü, Medenî Hukuk, İstanbul, 1970-1971, s. 302

³⁷ Öğretide, benzer şekilde üçüncü kişi lehine tanınan alacak hakları bakımından da tek yanlı irade beyanının alacağı sona erdirmek için yeteceği kabul edilmektedir: Halûk N. Nomer, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2015, s. 416; Mustafa Alper Gümüş, İbra Sözleşmesi, İstanbul, 2015, s. 70; Genel olarak alacaklıya iradesi bulunmadan yapılan alacak hakkı kazandırmalarından feragat edilebileceği yönünde: Mustafa Aksu, "Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Yeniliklerden İbra", Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Aydın Zevkliler Armağanı Özel Sayısı, S. 8, 2013, s. 105-106. Özgülemenin öngörüldüğü kişinin özgülemeyi reddettiğini gösteren bir ilk derece mahkemesi kararı için: Aydos, s. 147, dn. 50

Son olarak belirtmek gerekir ki, tasfiye ve özgülleme kapsamında gerçekleştirilen işlemler geçerlilikleri yönünden genel hükümlere tabidir. Bu çerçevede devredilen malvarlıkları, tasfiyenin hukuka aykırılığı nedeniyle tekrar tüzel kişiye kazandırılması mümkün olmaması halinde, tasfiye kararı hukuka aykırı ise yetkili organın; tasfiye süreci hukuka aykırı olarak tamamlanmış ise tasfiye memurlarının sorumluluğu doğabilir.

III. HUKUKA AYKIRI TASFİYE

1. Genel Olarak

Tüzel kişinin tasfiyesinin hukuka aykırılığı iki olasılıkta söz konusu olur. Birinci olasılıkta, sona erme sebebi geçersizdir. Örnek vermek gerekirse, tüzel kişinin aldığı fesih kararı yok hükmünde veya kesin hükümsüzse³⁸ yahut tüzel kişinin dağıtılmasına ilişkin mahkeme hükmü yargılamanın yenilenmesi kanun yoluyla ortadan kaldırıldıysa bunlara dayalı olan tasfiye işlemleri kural olarak hukuka aykırı olacaktır. Ancak, tüzel kişi tasfiye sürecine yetkili organın kararıyla girmiş ve bu karar geçersizse, tasfiyeye ilişkin olarak yapılan uygulama işlemlerinin hüküm ifade edeceği hukuk güvenliğinin korunması gerekçesiyle kabul edilebilir³⁹.

İkinci olasılık ise tasfiyenin henüz tamamlanmamış olmasına rağmen şekli olarak tasfiyenin kapatılmasıdır. Bu ifadeden anlaşılması gereken, tüzel kişinin hukuki ilişkileri tamamen sona erdirilmeden tasfiyenin sona erdirilmiş olmasıdır. Tüzel kişinin tasfiye sırasında birtakım malvarlığı unsurlarının gözden kaçırılmış olması veya tüzel kişinin halen sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerinin bulunması bu olasılığa örnek olarak verilebi-

³⁸ Benzer şekilde tasfiye iptal edilebilir bir karara dayalı olarak gerçekleşmiş ise, bu kararın iptali üzerine de tasfiye hukuka aykırı olur. Esasen iptal davasının varlığı, tasfiyenin kapatılmasına engeldir: Halûk N. Nomer, Kişi Birliklerinde Genel Kurul Kararlarının Geçersizliğine İlişkin Temel Esaslar, İstanbul, 2008, s. 189. Yargı uygulaması dava görülürken şeklen tasfiyenin kapatılması durumunda ihya yoluna gidilmesi şeklindedir. Örnek olarak: Yarg. 11. HD., 14.9.2015, 7446/9165 (Lexpera); Yarg. 11. HD., 25.11.2015, 13361/12561 (Lexpera); Şener, s. 100 vd. Yazar, uygulamayı ortaklığın davacı olduğu davalar ile davalı olduğu alacak davalarıyla sınırlı olarak uygun görmektedir: Şener, s. 106-107. Bununla birlikte, tüzel kişiye salt teknik olarak alacak davası sayılmayacak davaların da yöneltmesi söz konusu olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Buna karşılık, Yarg. HGK., 13.12.2006, 1-780/801 (Lexpera) kararında davalı vakfın dava sırasında kanuna aykırı amaç gütmesi nedeniyle sona erdirilmiş, malvarlığının mazbut vakıflar tüzel kişiliğine dava tarihinde yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük m. 33/II uyarınca devredilmiş olması halinde, davanın Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilmesiyle devam edebileceğine karar verilmiştir. Esasen bu sona erme şeklinde dahi tasfiyenin gerekli olması nedeniyle kararda isabet bulunmamaktadır. İlgili tüzük m. 33/II hükmü de açıkça tasfiyenin yapılacağı öngörmüştür. Bu durum yürürlükteki mevzuat için de geçerlidir. Medeni Kanun hükümlerinde bu açıdan bir farklılık bulunmadığı gibi VK m. 27 de aynı yöndedir. Öte yandan Yarg. 1. HD., 24.10.2007, 8092/10045 (Kazancı) kararında davalı derneğin sona erip tüzük gereği tasfiye çerçevesinde dava konusunun başka bir tüzel kişiye devredilmesi halinde HUMK m. 186 (dava konusunun devri) hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Bu karar da tüzel kişinin tasfiyesine ilişkin ilkelerle bağdaşmamaktadır.

³⁹ Bu konuda: Nomer, s. 113-115; Dernekte: Riemer, Art. 75, N. 97; Ayrıca anonim ortaklıklarda: Erdoğan Moroğlu, Türk Ticaret Kanununa Göre Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü, İstanbul, 2004, s. 151

lir. Tüzel kişinin satıcı sıfatıyla ayba karşı tekeffül hükümleri kapsamında sorumluluğu tutulması da başka bir örnek oluşturur⁴⁰.

Her iki olasılıkta da tasfiyenin hukuka aykırı olmasının tüzel kişiliğin akıbeti üzerindeki etkisi farklı değildir. Tüzel kişilik varlığını aynen sürdürecektir⁴¹. Zira tasfiye işlemlerinin şeklen tamamlanmış olması halinde tüzel kişilik sona ermiş olsaydı, tüzel kişinin malvarlığı ve yükümlülükleri sahipsiz kalırdı veya hükümsüz tasfiye kararına bu şekilde hukuki bir etki tanınmış olurdu. Oysa belirtildiği üzere tüzel kişilerde sona erme nedeninin gerçekleşmesinden sonra tasfiye sürecinin öngörülmesinin sebebi, sona ermenin ardından tüzel kişinin malvarlığının ortada kalmasının önüne geçilmesidir. Bu itibarla, geçerli bir sona erme nedeni sonucunda tasfiye hukuka uygun olarak tamamlanmadıkça tüzel kişilik varlığını devam ettirir⁴². Tasfiye sebebi geçersiz ise tüzel kişi tasfiye sürecine başlangıçtan itibaren hiçbir şekilde girmemiştir. Diğer ihtimalde ise tasfiye süreci halen devam etmektedir.

Hukuka aykırı tasfiyenin tüzel kişi ve organları üzerinde bir etkisi olmaz⁴³. Başka bir deyişle, hak ehliyeti devam eden tüzel kişi, fiil ehliyetini de muhafaza eder⁴⁴. Organların göreve gelmesi için sicillere tescil kurucu nitelikte

⁴⁰ İFM, 17.6.2011, 4A_58/2011 (RNRF 93/2012 s. 306)

⁴¹ Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 280 dn. 984; Ortaklıklarda: Halil Arslanlı, Anonim Şirketler (V), İstanbul, 1961, s. 235-236, Yazar terkinin kurucu olmadığını belirtirken, ortaklığın ticaret siciline tescil edilmesi gerektiğini ve bunun yürürlükten kalkan TTK m. 36'ya kıyasen mümkün olduğunu ifade etmektedir. Kervankıran, s. 305; Alışkan, s. 18; JdT 2012 II 120; Aksi yönde sicilden terkinle tüzel kişiliğin sona ereceği fikrinde: Karaman Coşgun, s. 273-274 ve 284; Kuru, C. I, §18,A,III,1,c; Karş. Kale, s. 209-210 ve 212, Yazar terkinle kişiliğin sona ereceği, terkinin hatalı olması halinde tüzel kişiliğin tasfiye sonrası adı verilen başka bir hukuki durum içinde olduğu, bu durumdaki ortaklıkların taraf ehliyetine sahip olduğu fikrindedir. Farklı yönde karşı. Saymen, Şahsın Hukuku, s. 422-423, Yazar borcu ifa edilmeden tasfiyesi kapatılan derneğin artakalan malvarlığının Hazine'ye özgülenmiş olması halinde, borcun ifası için Hazine'ye dava açılabilirliğini, Hazine'nin devredilen malvarlığı değeri ölçüsünde sorumlu olacağını kabul etmektedir. Vakıflara ilişkin olarak, tasfiyenin hukuka aykırı olması halinde vakfın tescilli ile birlikte tasfiyeye konu edilmemiş borcun ifasının istenebileceği fikrinde: İşeri, s. 249

⁴² Deschenaux/Tercier/Steinauer, s. 39; Dernekte: Montavon, s. 150; Anton Heini, Schweizerisches Privatrecht: Zweiter Band Einleitung und Personenrecht, 1967, s. 540; Roland Ruedin, Droit des sociétés, Bern, 2007, N. 2056; Ortaklıklarda başka bir yolla, tüzel kişinin artakalan malvarlığı ve hukuki ilişkilerinin ortada kalmasının önüne geçilemeyeceği hakkında: Philippin, s. 21

⁴³ İsviçre'de ortaklıklar bakımından sicilden terkin edilmenin ortaklığın sona erdirdiği görüşü öğretilde genel olarak kabul edilmektedir. Görüşler için: Vischer, s. 259 vd.; Jung, s. 85 vd. Tasfiyenin hukuka aykırı gerçekleşmesi halinde malvarlığının akıbeti açısından İsviçre TST m. 164 uyarınca yeniden tescile ilişkin verilen kararın geçmişe etkili olması veya bu süreçte bir önortaklık benzeri bir ilişkinin doğması çözümleri önerilmektedir. Eleştirisi için: Jung, s. 85-86; Federal Mahkeme'nin bu yönde kararları olmakla birlikte (İFM, 15.12.2008, 5A_65/2008; ATF 117 III 39; İFM, 3.7.2002, 3/2002; ATF 132 III 731), yeni kararları aksi yöndedir: İFM, 25.9.2012, 2C_408/2012; İFM, 20.9.2011, 4A_231/2011 (Swisslex); Ayrıca Federal Mahkeme önceden de bu yönde karar vermiştir: JdT 1973 II 40; JdT 1968 III 28; Bu gelişme hakkında: Denis Piotet, "Commentaire d'Arrêt: Cour d'appel civile (CACI 13 décembre 2013/668)", JdT 2014 III 185; Vischer, s. 259; Jung, s. 85 vd.

⁴⁴ Tasfiye kararı hükümsüz ise, organlar görevlerine olağan şekilde devam ettiği gibi, tasfiye hukuka uygun kapatılmamışsa tasfiye memuru olarak görevlendirilenlerin yet-

olmadığından, hukuka aykırı olarak tüzel kişiliğin tasfiye edilmesi sonucunda terkin edilmesi organların sıfatlarını yitirmesine yol açmaz. Buna karşılık Yargıtay kararlarında bu konuda istikrarlı bir içtihat görülmemektedir. Hukuka aykırı tasfiyenin tüzel kişiliği etkilemeyeceği yönünde kararlar olduğu gibi⁴⁵, isabetsiz şekilde şeklen tasfiyenin sonuçlanmasıyla tüzel kişiliğin sona ereceği yönünde kararlar da mevcuttur⁴⁶. Bunun yanı sıra TTK geçici m. 7 istisnai bir şekilde, kapsamına girdiği ortaklıklara ilişkin olarak hukuka aykırı tasfiyenin ancak ticaret sicilinden terkinden itibaren beş yıl içinde ileri sürülebileceğini, bu süre dolunca ortaklığa ait yükümlülüklerin kesin olarak sona ereceğini, aktiflerinse hak düşürücü sürenin dolmasıyla bütün olarak ve kendiliğinden Hazine'ye intikal edeceğini ve bu şekilde tüzel kişiliğin sona ermiş olacağını düzenlemektedir.

2. Tasfiyenin Hukuka Aykırılığının İleri Sürülmesi

A- Genel Olarak

Tüzel kişinin tasfiyesinin hukuka aykırı olduğunun ileri sürülmesi, tüzel kişinin varlığını sürdürdüğüünün iddia edilmesi demektir. Örnek vermek gerekirse, yok hükmünde bir karara dayanılarak tasfiye edilen derneğin üyesi genel kurulun toplanmasını isterken, tasfiyenin hukuka aykırılığından bahisle derneğin varlığını devam ettirdiğini ileri sürer. Aynı şekilde, borçları hukuka uygun şekilde ifa edilmeden vakıf sicilinden terkin edilen vakfın alacaklısı, vakfın devam ettiğini ileri sürerek alacağının vakıf malvarlığından tahsil edilmesini talep eder; ticaret sicilinden terkin edilmiş bir anonim ortaklığın işçisi hizmet tespit davası açarak ortaklığın hukuken yerine getirmediği yükümlülüklerinin bulunduğunu ortaya koymuş olur.

kisi sürer. Sermaye ortaklıklarında ise TTK m. 547 hükmü ek tasfiye ile birlikte tasfiye memuru tayin edileceğini düzenlediğinden, şeklen kapatılan tasfiyenin tasfiye memurlarının görevine son vereceği anlaşılmaktadır. Bkz. Şener, s. 90-92; Kervankıran, s. 300; Karaman Coşgun, s. 285. Yeniden tescille birlikte terkinden önceki ortak organları ve unvanında herhangi bir değişiklik olmamış olacağı hakkında: JdT 1969 I 644. Şeklen tasfiyenin kapatılması tasfiye memurlarının görevini sona erdirdiğinden, organların görev ve yetkileri eski halini TTK m. 535/I uyarınca alması gerekir: Şener, s. 92; Aksi yönde: Aışkan, s. 20 ve 31, Yazar terkinle ortaya çıkan görünümle ortaklığın dışarı karşı temsil edilemeyeceğini ifade etmekte ve esasen örtülü şekilde ortaklığın fiil ehliyetini yitirmiş olacağını kabul etmektedir.

⁴⁵ Yarg. 23. HD., 28.1.2014, 7232/509 (Kazancı); Yarg. 11. HD., 21.4.2011, 5255/4799 (Kazancı); Yarg. 21. HD., 10.6.2008, 16035/8938 (Kazancı); Yarg. 11. HD., 5.2.2008, 14343/1124 (Şener, s. 11); Yarg. 14. HD., 2.4.2007, 2411/3583 (Kazancı); Yarg. 11. HD., 9.11.2005, 13191/10704 (Kazancı); Yarg. 11. HD., 27.1.2003, 8073/797 (Kazancı); Yarg. 9. HD., 25.6.2001, 10852/10921 (Kazancı); Yarg. HGK., 7.1.1999, 10-1/1 (Kazancı); Yarg. HGK., 24.9.1997, 11-441/649 (Şener, s. 19); Yarg. 23. HD., 26.2.2014, 7580/1394 (Kazancı)

⁴⁶ Yarg. 11. HD., 21.4.1992, 7485/5515 (Kazancı); Yarg. 19 HD., 9.3.2006, 4574/1171 (Kazancı); Yarg. 16. HD., 21.12.2009, 5027/8804 (Kazancı); Dernekte: Yarg. 1. HD., 23.6.2014, 11180/14683 (Lexpera); Yarg. 21. HD., 23.6.2014, 11180/14683 (Kazancı); Yarg. 6. HD., 28.9.2015, 5215/7605 (Kazancı); Vakıfta: Yarg. 21. HD., 8.10.2012, 15690/16813 (Kazancı); Anayasa Mahkemesi de taraf sıfatının değerlendirildiği bir bireysel başvuru kararında bu yönde yorumlanmaya elverişli ifadeler kullanmıştır: AYM., 2. B., 7.1.2016, 2013/6825 (Lexpera); İdari yargıda: Dan. 4. D., 14.1.1998, 3219/81 (Kazancı)

Buradan görüldüğü üzere, hukuka aykırı tasfiye iddiası tüzel kişiyle ilgili bir talebin ileri sürülmesiyle bağlantılıdır⁴⁷. Tüzel kişiliğin varlığını devam ettirip ettirmemesi, başka bir ifadeyle hukuka uygun olarak tasfiye edilip edilmediği, ileri sürülen talep bakımından bir dava şartı teşkil eder (HMK m. 50, 114/I,d). Zira bu husus taraf ehliyeti ile ilgilidir. Aleyhine dava açılan bir gerçek kişinin, sağ veya vefat etmiş olması yahut hiç var olmamış olması ihtimallerinden nitelik olarak farklı değildir⁴⁸. Mesele, yargılamanın yapılabilmesi için davanın taraflarından birinin var olup olmadığının saptanmasından ibarettir.

Bu itibarla, tasfiyenin hukuka aykırılığının ileri sürülmesinde tek başına bir hukuki yarar kural olarak bulunmaz⁴⁹. Her zaman için tüzel kişiliğin varlığı, bu tüzel kişinin malvarlığı ve hukuki ilişkileriyle bağlantılı davada bir dava şartıdır. Çünkü talebin ileri sürülmesi, bu talebin yöneltildiği tarafın hak ehliyetine sahip olmasıyla bağlantılıdır. Taleple, karşı tarafın hak ehliyetinin varlığı hususları birbirinden ayıramaz. İfade edildiği gibi, tek başına tüzel kişinin varlığını koruyup korumadığı, teknik olarak tespit davasına konu olamaz⁵⁰. Zira tespit davasında ancak bir hukuki ilişki veya hakkın varlığı yahut yokluğu dava edilebilir. Oysa tüzel kişinin varlığı bir hak veya hukuki ilişki olarak nitelendirilemez. Tüzel kişilik, yetkili organının aldığı kararlar sona erme sürecine girmişse, bu işlem iptal davasına konu edilebiliyorsa, iptal davası açılarak tasfiye sürecinin ortadan kaldırılması mümkün olacaktır. Buna karşılık ilgili karar, kesin hükümsüz ve yokluk ile geçersizse, bu hususun tespiti hukuki menfaati olanlar tarafından dava edilebilecektir⁵¹. Şeklen tasfiye tamamlandıktan sonra, tek başına bu yönde bir tespit kararı verilmesinde herhangi bir hukuki yarar kalmayacaktır. Ancak henüz tasfiye sürecinin başında bu yönde bir karar alınması suretiyle hukuka aykırı tasfiye kararına dayalı işlemler yapılmasının önüne geçilebilir.

Öte yandan, hukuka aykırı tasfiyeye dayanılarak tüzel kişiye yöneltilen davalarda, tüzel kişinin, yerleşim yeri, organları ve sair hususlar tasfiyenin

⁴⁷ Kale, s. 210. Öte yandan VK geçici m. 12 uyarınca tanınan imkân, hukuka uygun şekilde tasfiye edilmek suretiyle tüzel kişiliğini yitirmiş vakıfların yeniden kurulmasıyla ilgili olup hukuka aykırı tasfiyenin ileri sürülmesiyle bağlantılı değildir.

⁴⁸ Leo Rosenberg, *Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts*, Münih ve Berlin, 1960, s. 405: Gerçek veya tüzel kişinin varlığının birlikte değerlendirilmesi bu noktaya işaret etmektedir.

⁴⁹ Hukuki yarar, tüzel kişiye yöneltilen dava bakımından genel hükümlere göre dava şartı açısından değerlendirilecektir. Karş. Yarg. 11. HD., 9.11.2005, 13191/10704 (Şener, s. 77-78)

⁵⁰ Rosenberg, s. 405; İsviçre'de aksi yönde: Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger, Art. 88, N. 4; Yerini federal düzenlemelerin aldığı Zürih kantonu açısından: Richard Frank/Hans Sträuli/Georg Messmer/Niklaus Wiget/Gregor Wiget, *Kommentar zur zürcherischen Zivilprozessordnung*, 1997, §59, N. 10. Bununla birlikte bu çerçevede örnek olarak gösterilen ATF 112 II 191 = JdT 1987 I 343 kararında, başlangıçtan itibaren amacı hukuka aykırı olan bir tüzel kişinin hükümsüzlüğünün tespitini ilgili kamu tüzel kişisi istemiş ve ayrıca İMK m. 57 gereği net malvarlığının özgülenmesini talep etmiştir. Dolayısıyla İMK m. 57/III hükmünün uygulanması suretiyle tüzel kişilik kurulmuş gibi tasfiyesinin yapılarak artakalan malvarlığı talep edildiğinden bu örneklerde gerçek anlamda bir tespit davasından bahsedilmesi doğru değildir. Karş. Riemer, Art. 89, N. 45, Yazar başlangıçta hukuka veya ahlaka aykırı amaç güttüğü halde tescil edilen vakıflara ilişkin yaptığı değerlendirmede bir hak veya hukuki ilişkinin yokluğuna karar verilmediğini, yenilik doğuran bir dava ve kararın bulunduğunu ifade etmektedir.

⁵¹ Nomer, s. 106

şeklen kapatılmasından önceki durumuna göre belirlenir⁵². Zira burada iddia, tüzel kişinin varlığını devam ettirmesidir. Gerçekten, tasfiye hukuka aykırıysa ve tüzel kişilik varlığını sürdürüyorsa, tüzel kişinin statüsünde ve organlarında herhangi bir değişiklik olmayacaktır⁵³. Bu itibarla, hukuka aykırı tasfiye, dava şartı olarak taraf ehliyetini yönünden yargılamada değerlendirilecek bir husustur.

B- Yargı Uygulaması

i. Genel Olarak

Yargı uygulaması, yukarıda açıklanan ilkelerin aksi istikamette gerçekleşmiştir. Hukuka aykırı olarak bir tüzel kişinin tasfiye edildiği iddiası dava şartları içinde dava kapsamında bir unsur olarak değerlendirilmemiş olup Yargıtay “ihya davası” adı altında ayrı bir kurum yaratmıştır. Yargıtay, başta ortaklıklar ve kooperatifler olmak üzere genel olarak tüzel kişilere ihya davası kurumuna ilişkin içtihadını uygulamıştır ve esasen kuramsal bir temellendirme yapmadan gereksiz bir yargısal başvuru aşaması yaratılmıştır⁵⁴. Bununla birlikte uygulamaya, kapsamına girdiği ölçüde ortaklıklar bakımından TTK m. 547 ve geçici m. 7 hükümleriyle ek tasfiye adıyla yasal bir dayanak kazandırılmıştır. Dolayısıyla bu kanun hükümlerine dayalı olarak ortaklığın ticaret siciline tekrar tescil ettirilmesi, bu ortaklıklara karşı yargı yoluyla bir talep ileri sürebilmek için zorunlu olacaktır.

İhya davasıyla tasfiye süreci hukuka aykırı olan tüzel kişiye, hukuki varlığı tekrar kazandırılmaktadır. Başka bir deyişle tüzel kişinin hukuk düzeninde var olup olmaması gerektiği tespit edilmektedir. İncelenen ve karar verilen, taraf ehliyetidir. Tasfiyesi şeklen tamamlanmış tüzel kişiye karşı dava açıldığında⁵⁵, mahkeme davacıya “ihya davası” açmak için süre vermekte ve bu ihya davasının sonucuna göre davaya devam etmektedir⁵⁶. Bu itibarla ihya davası, asıl dava için bekletici mesele teşkil etmektedir.

⁵² Ortaklıklar açısından: Şener, s. 89 vd.; Yarg. 12. HD., 10.5.2005, 6953/10511 (Kazancı): “Şirket hakkında verilecek ihya kararından sonra varsa son tasfiye memuru, yoksa şirket temsilcisi şirketi temsilen şirket adına işlem yapabilir, dava açabilir.”; İsabetsiz şekilde asıl dava ile birlikte ileri sürülen ihya iddiasının bulunması halinde davaların ayrılarak öncelikle ihyanın inceleneyeceği şeklinde: Yarg. 11. HD., 8.7.2010, 2121/8105 (Kazancı)

⁵³ Şu kadar ki süreyle görevli organlarda sürenin dolması gibi bir nedenle boşluk oluşmuş ise MK m. 427 b. 4 uyarınca kayyım atanması söz konusu olacaktır. Genel olarak bu hususta: Mustafa Alper Gümüş, Türk Medeni Hukukunda Kayyım, İstanbul, 2006, s. 99 vd.; Ayrıca anonim ortaklıklarda organ yokluğu hakkında ayrıntılı bilgi: İsmail Cem Soykan, Anonim Ortaklıkta Organ Yokluğu, İstanbul, 2012, s. 63 vd.

⁵⁴ Öğretide, yürürlükten kalkan TTK m. 35 veya 36 hükümlerinin dayanak olacağı yönünden fikirler olmakla birlikte Yargıtay kararlarında bu yönde ifadeler kullanmamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi: Aışkan, s. 30 vd.

⁵⁵ Uygulamaya göre yargılama esnasında da tasfiye şeklen tamamlanırsa, ihya davası yoluna gidilmek gerekir: Yarg. 9. HD., 9.3.2000, 36/2884 (Kazancı)

⁵⁶ Örnek olarak: Yarg. 6. HD., 389.2015, 5215/7605 (Kazancı): “...derneğin tüzel kişiliğinin sona erdiğinin tespiti halinde, artık denneğin taraf ehliyeti kalmadığından derneğin tüzel kişiliğinin ihyası için kiraya veren-davacıya yetki ve süre verilerek sonucuna göre taraf teşkili sağlandıktan sonra toplanan delillere göre karar verilmesi gerekirken...”; Yarg. 21. HD., 15.6.2015, 9769/13690 (Kazancı): “...Dosyadaki kayıt ve belgelerden;...Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü'nün 18.11.2014 tarihli yazısından...’nin 26.4.2003 tarihli olağan genel kurul toplantısıyla feshedildiği, davacı taraf münfesi

Yargı uygulamasında, ihya davasında davalı olarak tasfiye memurları veya bu sıfatla yönetim organını oluşturan kişiler⁵⁷ ve varsa tüzel kişinin kayıtlı olduğu sicil memurluğunun gösterileceği kabul edilmektedir⁵⁸. Tüzel kişiliğin ortadan kalktığı ve yeniden tesis edildiği varsayımına dayalı bu kabul de hatalıdır. Tasfiyenin hukuka aykırı olması halinde söz konusu olan tüzel kişiliğin devam etmesi olup sicil memurluklarının rolü dolaylıdır⁵⁹. Ashında ihya dava uygulamasında dahi başvurunun tüzel kişilik ve bu itibarla temsile yetkili organına karşı ileri sürülmesi gerekirdi⁶⁰.

İsviçre’de ise, yeniden tescil (*réinscription/Wiedereintragung*) terimiyle anılan farklı bir uygulama gelişmiştir. İsviçre Ticaret Siciline tescili gereken tüzel kişilerde⁶¹, tüzel kişiliğin hukuka aykırı olarak tasfiye ve terkin edilmiş olması durumunda, hukuki yarara sahip olanların, tüzel kişiliğin yeniden tescil edilmesi için ticaret siciline başvurabileceği, sicilin bu başvuruyu reddetmesi olasılığında da ret kararına karşı yargı yoluna gidebileceği kabul edilmiştir⁶². Federal Mahkeme’nin bu başvurulara ilişkin olarak verdiği kararlarla, ispat, hukuki yarar, yeniden tescil ölçütleri gibi hususlarda istikrarlı bir içtihat oluş-

derneğin ihyası için önel verilmediği...”; Yarg. 21. HD., 8.10.2012, 15690/16813 (Kazancı): “...tüzel kişiliği sona ermiş bulunan vakıfların "ihya yolu ile tasfiye kararı kaldırılarak" yeniden tüzel kişiliğinin kazandırılması mümkündür. Bu durumda, mahkemece vakfın ihyası için ayrı bir dava açılmak üzere, davacı tarafa HUMK’nın 39 ve 40. maddeleri hükümleri uyarınca uygun bir önel verilmesi ve dava açıldığı takdirde alınacak sonuca göre...”

⁵⁷ Yarg. 18. HD., 12.2.2013, 12940/1713 (Lexpera)

⁵⁸ Şener, s. 82 vd.; Yarg. 11. HD., 30.1.2006, 758/646 (Lexpera). Bu itibarla zorunlu dava arkadaşlığı söz konusudur: Yarg. 23. HD., 28.3.2012, 4319/2427 (Kazancı). Sicil memurlukları aleyhine yargılama gideri ve vekâlet ücretine, davanın açılmasına neden olmadıkları için karar verilemeyeceği hakkında: Yarg. 11. HD., 16.9.2015, 8135/9347 (Lexpera)

⁵⁹ Ortaklıklarda da tasfiyenin şeklen kapanması tasfiye memurlarının yetkisini sona erdirir: Şener, s. 89

⁶⁰ Ortaklıklarda: Şener, s. 89; Yılmaz, s. 162

⁶¹ İsviçre’de kuruluşu tescile bağlı olmayan tüzel kişilerin Ticaret Sicili kapsamında yeniden tescilinin istenilmesine gerek olmadığı hakkında: Vogel, Art. 938, N. 5; Çalıştırılan ve işçilere yardım vakıflarında (İMK m. 89a) İsviçre TST m. 164 kapsamında yeniden tescilin mümkün olduğu şeklinde: İFM, 19.12.2013, 4A_412/2013 (Swisslex); Riemer, Art. 76-79, N. 141, Yazar, ticaret siciline tescil edilmiş dernekler (İMK m. 61; İsviçre TST m. 7) bakımından yeniden tescile (İsviçre TST m. 164) başvurulabileceği fikrindeyken, tescil edilmeyen derneklerde de durumun mahkeme kararıyla tespit edilmiş olması halinde derneğin yeniden canlanacağını (Wiederaufleben) ifade etmektedir. 1 Ocak 2008 tarihinden önceki yürürlükte olan mevzuat açısından İsviçre TST’nün dernekler bakımından işlevi ve İMK m. 79 (ve yürürlükten kalkan MK m. 72) hükmünün işlevi hakkında: Özsunay, s. 345 dn. 40 (ayrıca, 1969 basısı s. 135); Ayrıca: Egger, m. 79, N. 2, Yazar derneklerde yeniden tescilin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Aynı yönde: Heini/Scherrer, Art. 79, N. 6; Pascal Montavon, Abrégé de droit civil Art. 1er à 640 CC/LPart, 2013, s. 150; Jeanneret/Hari, Art. 76, N. 15, Art. 79, N. 8

⁶² David Rüetschi, “Zum Verfahren der Wiedereintragung ins Handelsregister gemäss Art. 164 HRegV - Zugleich eine Entgegnung auf Philippin, REPRAX 2/2011, 20 ff.”, REPRAX 4/2011 S. 23, s. 24; David Rüetschi, CS - Commentaire Stämpfli: Handelsregisterverordnung vom 17. Oktober 2007 (HRegV), 2013, Art. 164, N. 3; ATF 132 III 731; JdT 1990 I 603; Takdirin ticaret sicilinde olduğu hakkında: JdT 1969 I 644; Ayrıca bkz. Ekrem Edgü, “Tasfiyesi Hitam Bulmuş Olan Bir Anonim Şirketin Yeniden Ticaret Siciline Kaydının Yapılabilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, S. 6, 1953, s. 533

muştur⁶³. Görüldüğü üzere İsviçre’de, içtihat yoluyla yaratılmış ayrı kurum söz konusu olmayıp ticaret siciline ilişkin düzenlemelerle gelişmiş bir uygulama gerçekleşmiştir. 17 Ekim 2007 tarihli Ticaret Sicili Tüzüğüyle birlikte, m. 164 düzenlemesiyle⁶⁴ ticaret siciline yeniden tescil başvurusu yapma yolu kapanmış, gelişen içtihatlarla ortaya çıkan ilkelerden hareketle somut bir düzenleme getirilmiş ve bu konudaki başvuru ve karar mercii münhasıran mahkemeler olarak belirlenmiştir⁶⁵. Öğretide Tüzük düzenlemesinin yasal dayanağı olmadığı ve ticaret sicili nezdinde işleyen uygulamanın daha doğru olduğu belirtilmiştir⁶⁶.

ii. Hukuki Nitelik

İçtihatla şekillenen ihya davası kurumunun hukuki niteliğinde açıklık yoktur. Öncelikle ihya davasının teknik anlamda bir dava sayılıp sayılmayacağı sorusu yanıtlanmak gerekir.

Davalar yöneltilen talebe göre tespit davası, eda davası veya yenilik doğuran dava olarak üçe ayrılır⁶⁷. İhya davası ile mahkemenin bir edime hükmetmesi talep edilmediğinden eda davası şeklinde bir nitelendirmede bulunmak olanaksızdır. Tespit davasında ise bir hukuki ilişki yahut hakkın varlığı veya yokluğunun belirlenmesi talep edilmektedir (HMK m. 106, İFUK m. 88). İhya davasında incelenen, davalı olarak gösterilen tüzel kişinin hukuki varlığı-

⁶³ JdT 1934 I 516; JdT 1956 I 114; JdT 1968 III 28; ATF 121 III 324; SJ 1980 s. 375; ATF 132 III 731, içtihatlarda benimsenen ilkeleri içeren karara göre, terkin edilmiş bir ortaklığın tasfiye sürecinde dikkate alınmayan varlık veya taleplerin bulunması halinde yeniden tescili mümkündür. Ortaklıktan alacağı olan kişi, hukuki yararını ve alacağını yaklaşık ispatla kanıtlayarak yeniden tescili isteyebilir yeter ki başka bir yolla alacağını tahsil etme imkânı bulunmasın. Burada yaklaşık ispatın yeterli olmasının nedeni, alacağın varlığını incelemenin asıl mahkemenin görevinde olmasıdır: JdT 1975 I 286

⁶⁴ Madde metni:

(1) Mahkeme, talep üzerine aşağıda belirtilen hususlardan birinin varlığı kanaat verici şekilde kanıtlandığı takdirde, sicilden terkin edilmiş bir tüzel kişinin yeniden tesciline hükmedebilir.

(a) Terkin edilmiş tüzel kişinin tasfiyesinden sonra halen paraya çevrilmemiş veya dağıtılmamış aktiflerin bulunması,

(b) Terkin edilmiş tüzel kişinin yargısal bir sürece taraf olması,

(c) Kamusal bir sicilin düzeltilmesi için yeniden tescilin gerekli olması,

(d) Müflis terkin edilmiş tüzel kişinin tasfiyesinin bitirebilmesi için yeniden tescilin gerekli olması.

(2) Terkin edilmiş tüzel kişinin yeniden tescilinde korunmaya değer menfaati bulunan herkes bu istemde bulunabilir.

(3) Tüzel kişinin organlarında eksiklik bulunması halinde, mahkeme yeniden tescil ile beraber gerekli tedbirleri alır.

(4) Ticaret sicili memuru, mahkemenin hükmü üzerine, yeniden tescili gerçekleştirir. Tüzel kişilik, “tasfiye halinde” unvanıyla tescil edilir. Tasfiye memuru ve tasfiye yeri de sicilde aynı zamanda belirtilir.

(5) Yeniden tescili gerektiren sebep ortadan kalktığında tasfiye memuru, tüzel kişinin sicilden terkinini ister.

⁶⁵ Edgar Philippin, “Observations procédurales sur l’action en réinscription d’une entité juridique radiée”, REPRAX 2/2011, s. 20; Gwelessiani/Schindler, N. 577; Rüetschi, Art. 164, N. 3; Hans-Jakob Käch, “Les impacts de la nouvelle ordonnance sur le registre du commerce”, TREX 1/2008, s. 96

⁶⁶ Philippin, s. 29

⁶⁷ Ayrım ve dava türleri hakkında ayrıntılı bilgi: Kuru/Budak, s. 45 vd.

dır; bir hakkın veya hukuki ilişkinin tespit edilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle ihya davası tespit davası olarak da nitelendirilemez⁶⁸. Tasfiyenin hukuka aykırı olduğunun ileri sürülmesi de bunu ileri süren tarafa tanınmış dava yoluyla kullanılan bir yenilik doğuran hak değildir. Bu itibarla, inşai dava olarak sayılması da imkânsızdır.

Böylece, ihya davasının çekişmeli yargı kapsamında nitelendirilmeyeceği açıktır. Uygulama, HMK m. 389 vd. hükümleri kapsamında geçici hukuki korumaya önlemi de sayılamaz. Zira geçici hukuki korumadan, yargılama sırasında veya öncesinde davanın kabulü durumunda talep sonucunun elde edilmesini önleyecek durumların gerçekleşmesinin önüne geçmek için alınan tamamlayıcı ve kesin hükme dek etkisi bulunabilen yargısal tedbirler anlaşılır⁶⁹. Dolayısıyla, ihya davası ancak çekişmesiz yargı işi olarak nitelendirilebilir⁷⁰. Aslında, ihya davası olarak anılan uygulamanın çekişmesiz yargı kapsamında kabul edilmesi de güçtür. Zira HMK m. 382/II hükmünde sayılanlar haricinde, mahkeme huzurunda görülen bir işin çekişmesiz yargı işi olarak kabul edilebilmesi için m. 382/I uyarınca (i) hâkimin re'sen harekete geçmesi, (ii) tarafların ileri sürdüğü bir hak bulunmaması, (iii) ilgililer arasında çekişmenin bulunmaması ölçütlerinden birinin sağlanması lazım gelir⁷¹. Çekişmesiz yargı işi söz konusu olduğundan, uygulamanın "dava" olarak anılması da uygun değildir.

Yargı uygulamasının yarattığı ihya davasının nitelendirilmesinin güçlük yaratma sebebi, taraf ehliyetine ilişkin bir hususu dava şartı olarak ilgili davada görülmesi yerine, dava dışında incelenmesidir. Başka bir deyişle davanın bir unsuru, dava dışına çıkarılmış olup ayrı bir incelemeye tabi tutulmaktadır⁷². Bu durum, ihya davasının usul hukuku yönünden de sorgulamaya değer bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır.

iii. Sonuçları

İhya davasının tüzel kişilik üzerindeki etkisine gelince, kararlarda istikrar görülmemektedir. Büyük kısmında sona ermiş tüzel kişiliğin yeniden kazandırıldığı kabul edildiğini gösteren ifadeler bulunmaktadır⁷³. İhya davasının kabulüyle tüzel kişilik tekrar canlanmakta ve sonra asıl davaya bu kararın

⁶⁸ Gerçek veya tüzel kişinin varlığının tespit davasına konu edilemeyeceği şeklinde: Rosenberg, s. 405

⁶⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 1009 vd.; Postacioğlu/Altay, N. 1720 vd.; Yavuz Alango-ya, Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul, 2003, s. 431

⁷⁰ Philippin, s. 21 vd., Yazar yeniden tescil isteminin çekişmeli yargının hiçbir özelliğini taşımadığından bahisle sicillerin tutulmasının idari bir nitelikte olduğunu ve açık bir şekilde çekişmesiz yargı işinin söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Rüetschi, Art. 164, N. 32; İFM, 19.12.2013, 4A_412/2013 (Swisslex); İFM, 20.11.2014, 4A_396/2014 (Swisslex); Friburg Kanton Mahkemesi de bu hususu vurgulamıştır: Arrêts du Tribunal cantonal fribourgeois, 101 2012-133

⁷¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 101 vd.; Postacioğlu/Altay, N. 65 vd.; Ayrıca gerçek kişinin sağ veya vefat etmiş olmasının MK m. 44/II uyarınca tespiti çekişmesiz yargı kapsamında kalması (Kuru/Budak, s. 199; HMK m. 382/II,a,4), ihya davası uygulamasının da çekişmesiz yargı işi olarak sayılacağına işaret eden bir gösterge olarak kabul edilebilir.

⁷² Hukuki ilişkilerdeki unsurların veya önsorunların ayrıca tespiti konu edilemeyeceği hakkında: Rosenberg, s. 405

⁷³ Örnek olarak: Yarg. 21. HD., 7.5.2007, 9102/7610 (Lexpera); Yarg. 11. HD., 8.7.2010, 2121/8105 (Kazancı); Yarg. 10. HD., 3.3.2011, 14260/2699 (Lexpera)

sunulmasıyla asıl dava görülebilmektedir. Yukarıda açıklanan ilkelere aykırı olan bu kabul isabetsizdir. Öte yandan, çekişmesiz yargı işi söz konusu olduğundan verilen kararın yenilik doğuran etkisi veya kesin hüküm sonucu bulunmayacaktır.

iv. Şekli Hususlar

İhya davasının HMK m. 316'da sayılan işlerden olmadığından basit yargılama usulüne tabi olmayacağı kabul edilmektedir⁷⁴. Ancak TTK m. 1521 gereği ortaklıklar bakımından basit yargılama usulünün uygulanması gerektiği öğretide ifade edilmektedir⁷⁵. Görev ve yetki bakımından da özel hüküm bulunmadığı için genel ilkeler uygulanmaktadır.

Oysa ihya davası çekişmesiz yargı işi olduğundan, çekişmesiz yargıya ilişkin görev, yetki, yargılama usulü kurallarının uygulama alanı bulması gerekirdi. Bu çelişkili tablo, ihya davasına ilişkin uygulamanın kuramsal olarak temellendirilmediğini göstermektedir.

IV. SONUÇ

Tüzel kişiler, sona erme sebeplerinin gerçekleşmesinden sonra tasfiye sürecine girer. Tasfiye ile tüzel kişinin bütün hukuki ilişkileri sona erdirilir zira tüzel kişinin sona ermesinin ardından bu hukuki ilişkilere taraf olacak bir külli halefi yoktur. Bu itibarla tasfiye süreci hukuka uygun tamamlamadığı müddetçe, tüzel kişi varlığını korur.

Hukuka aykırı olarak tasfiye edilen tüzel kişiye karşı, tasfiyeden artakalan hukuki ilişkileri nedeniyle dava açılması, tüzel kişinin varlığını koruduğu ve tasfiyenin hukuka aykırı olduğu iddiasını içerir. Davada tüzel kişinin taraf ehliyetinin bulunup bulunmadığına ilişkin bu husus, bir dava şartı olarak davanın görüldüğü mahkemede incelenmelidir. Oysa içtihatla bu hususta "ihya davası" olarak adlandırılan uygulama geliştirilmiştir. Maddi hukuk ve şekli hukuk yönünden temellendirmesi güç olan bu uygulama hatalıdır. Buna karşılık TTK m. 547 ve geçici m. 7 kapsamında kalan ortaklıklar bakımından ek tasfiye adı verilen ihya uygulamasına gidilmesi ise zorunludur.

Kısaltmalar

Art.	:	Article/Artikel
ATF	:	Arrêts du Tribunal Federal
AYM.	:	Anayasa Mahkemesi
B.	:	Bölüm
b.	:	Bent
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
D.	:	Dairesi
Dan.	:	Danıştay
DernK.	:	Dernekler Kanunu

⁷⁴ Yarg. 11. HD., 5.12.2014, 11965/19113 (Lexpera)

⁷⁵ Şener, s. 94; Karş. Yarg. 11. HD., 25.9.2013, 13652/16500 (Kazancı)

DernY.	:	Dernekler Yönetmeliği
dn.	:	Dipnotu
GesKR	:	Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht
HD.	:	Hukuk Dairesi
HGK.	:	Hukuk Genel Kurulu
HMK	:	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İç. BK.	:	İçtihadı Birleştirme Kararı
İFM	:	İsviçre Federal Mahkemesi
İFUK	:	İsviçre Federal Usul Kanunu
İİK	:	İcra ve İflas Kanunu
İMK	:	İsviçre Medenî Kanunu
JdT	:	Journal des Tribunaux
Karş.	:	Karşılaştırınız
Kazancı	:	Kazancı çevrimiçi hukuk bilgi bankası
Lexpera	:	Lexpera çevrimiçi hukuk bilgi bankası
m.	:	Madde
MK	:	Medenî Kanun
N.	:	Kenar/Paragraf Numarası
Recht	:	recht - Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis
REPRAX	:	Droit des sociétés et droit du registre du commerce revue de la législation et de la pratique
RG	:	Resmi Gazete
RNRF	:	Revue suisse du notariat et du registre foncier
RVJ	:	Revue valaisanne de jurisprudence
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SJ	:	La Semaine judiciaire
Swisslex	:	Swisslex çevrimiçi hukuk bilgi bankası
TBK	:	Türk Borçlar Kanunu
TREX	:	TREX - L'expert fiduciaire
TST	:	Ticaret Sicili Tüzüğü
TSY	:	Ticaret Sicili Yönetmeliği
TTK	:	Türk Ticaret Kanunu (6102 sayılı)
vd.	:	ve devamı
VK	:	Vakıflar Kanunu
Yarg.	:	Yargıtay

KAYNAKÇA

- Aksu, Mustafa, "Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Yeniliklerden İbra", Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Aydın Zevkliler Armağanı Özel Sayısı, S. 8, 2013
- Akunal, Teoman, Türk Medenî Hukukunda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1988
- Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukuku Esasları, İstanbul, 2003
- Alışkan, Murat, "Anonim Şirketlerde Sicil Kaydının ve Tasfiyenin Yeniden Açılması (=İhya)", Kazancı Hukuk Dergisi, S. 59-60, 2009
- Alper, Gizem, Türk Özel Hukukunda Ultra Vires İlkesi (Anlamı ve Kapsamı), İstanbul, 2013
- Altay, S. Anlam, Anonim Ortaklıklar Hukuku'nda Sermayeye Katımlı Ortak Girişimler [Equity Joint Ventures], İstanbul, 2009
- Arslanlı, Halil, Anonim Şirketler (V), İstanbul, 1961
- Ayan, Mehmet/Ayan, Nurşen, Kişiler Hukuku, Konya, 2015
- Aybay, Aydın/Hatemi, Hüseyin, Eşya Hukuku Dersleri, İstanbul, 1981
- Aydos, Oğuz Sadık, "Vakfın Sona Ermesi", İNÜHFD, C. 4, S. 1, 2013
- Ballar, Suat, Türk Dernekler Hukuku, Ankara, 2006
- Ballar, Suat, Yeni Vakıflar Hukuku, İstanbul, 2015
- Barlas, Nami, Adî Ortaklık Temeline Dayalı Sözleşme İlişkileri, İstanbul, 2008
- Deschenaux, Henri/Tercier, Pierre/Steinauer, Paul-Henri, Personnes Morales du Code Civil, Friburg, 1987
- Doğanay, Ümit Yaşar, Hükmi Şahıslar (Ders Notları), İstanbul, 1969
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan, Kişiler Hukuku, İstanbul, 2016
- Edgü, Ekrem, "Tasfiyesi Hitam Bulmuş Olan Bir Anonim Şirketin Yeniden Ticaret Siciline Kaydının Yapılabilmesi", Ankara Barosu Dergisi, S. 6, 1953
- Egger, August, İsviçre Medenî Kanunu Şerhi – Kişinin Hukuku, İkinci Kısım Tüzel Kişiler mad. 52-89, Çeviri: Av. Volf Çernis, Ankara, 1949
- Eren, Fikret, Mülkiyet Hukuku, Ankara, 2014
- Ergün, Ömer, Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu, İstanbul, 2010
- Ertaş, Şeref, Eşya Hukuku, İzmir, 2015
- Frank, Richard/Sträuli, Hans/Messmer, Georg/Wiget, Niklaus/Wiget, Gregor, Kommentar zur zürcherischen Zivilprozessordnung, 1997
- Grüniger, Harold, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007
- Gutzwiller, Max, Schweizerisches Privatrecht: Zweiter Band Einleitung und Personenrecht, 1967
- Gümüş, Mustafa Alper, İbra Sözleşmesi, İstanbul, 2015
- Gümüş, Mustafa Alper, Türk Medeni Hukukunda Kayyımlik, İstanbul, 2006
- Güral, Jale, Hükümsüzlük Nazariyeleri Karşısında Türk Medenî Kanununun Sistemi, Ankara, 1953
- Gwelessiani, Michael/Schindler, Niels, Commentaire pratique de l'Ordonnance sur le registre du commerce, 2014

Haab, Robert/Simonius, August/Scherrer, Werner/Zobl, Dieter, Das Eigentum, Art. 641-729 ZGB Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht: ZK - Zürcher Kommentar Band/Nr. IV/1, 1977

Hausheer, Heinz/Aebi-Müller, Regina E., Das Personenrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches, Bern, 2008

Heini, Anton, Schweizerisches Privatrecht: Zweiter Band Einleitung und Personenrecht, 1967

Heini, Anton/Scherrer, Urs, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007

Huguenin, Claire, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch I. Art. 1-456 ZGB, 2007

İşeri, Ahmet, Türk Medenî Kanunua Göre Vakıf (Tesis), Ankara, 1968

Jeanneret, Vincent/Hari, Oliver, Commentaire Romand: Code Civil I, 2010

Jung, Peter, "Entstehung und Untergang von Kapitalgesellschaften", recht 2013 S. 79

Käch, Hans-Jakob, "Les impacts de la nouvelle ordonnance sur le registre du commerce", TREX 1/2008

Kale, Serdar, Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti, İstanbul, 2010

Karaman Coşgun, Özlem, Anonim Şirketin Tasfiyesi, Ankara, 2015

Kervankıran, Emrullah, Anonim Şirketlerin Tasfiyesi, Ankara, 2015

Kılıçoğlu, Ahmet M., Medeni Hukuk, Ankara, 2016

Köprülü, Bülent, Medenî Hukuk, İstanbul, 1970-1971

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, İstanbul, 2001

Kuru, Baki/Budak, Ali Cem, Tespit Davaları, İstanbul, 2010

Laim, Hermann, Basler Kommentar: Zivilgesetzbuch II. Art. 457-977 ZGB und Art. 1-61 SchIT ZGB, 2007

Montavon, Pascal, Abrégé de droit civil Art. 1er à 640 CC/LPart, 2013

Moroğlu, Erdoğan, Türk Ticaret Kanununa Göre Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü, İstanbul, 2004

Nomer, Haluk N., Kişi Birliklerinde Genel Kurul Kararlarının Geçersizliğine İlişkin Temel Esaslar, İstanbul, 2008

Nomer, Halûk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2015

Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, Medenî Hukuk, İstanbul, 2015

Oğuzman, Kemal/Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir, Saibe, Kişiler Hukuku, İstanbul, 2015

Oğuzman, Kemal/Seliçi, Özer/Oktay-Özdemir, Saibe, Eşya Hukuku, İstanbul, 2015

Öğüz, Tufan, Türk Hukukunda Vakıf Tüzel Kişiliğinin Hukuki Esasları, İstanbul, 2007

Özsunay, Ergun, Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1978

Öztan, Bilge, Tüzel Kişiler, Ankara, 1998

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet, Medeni Usul Hukuku, Ankara, 2013

Philippin, Edgar, "Observations procédurales sur l'action en réinscription d'une entité juridique radiée", REPRAX 2/2011

Piotet, Denis, "Commentaire d'Arrêt: Cour d'appel civile (CACI 13 décembre 2013/668)", *JdT* 2014 III 185

Postacıoğlu, İlhan E./Altay, Sümer, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, İstanbul, 2015

Pulaşlı, Hasan, *Şirketler Hukuku Şerhi*, C. II, Ankara, 2015

Rayroux, François, *Commentaire Romand: CO II*, 2008

Riemer, Hans Michael, *Allgemeine Bestimmungen, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 52-59 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen: BK - Berner Kommentar Band/Nr. I/3/1*, Bern, 1993

Riemer, Hans Michael, *Die Vereine, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 60-79 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen: BK - Berner Kommentar Band/Nr. I/3/2*, 1990

Riemer, Hans Michael, *Die Stiftungen, Systematischer Teil und Kommentar zu Art. 80-89bis ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Die juristischen Personen - BK-Berner Kommentar Band/Nr. I/3/3*, 1981

Rosenberg, Leo, *Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts*, Münih ve Berlin, 1960

Ruedin, Roland, *Droit des sociétés*, Bern, 2007

Rüetschi, David, *CS - Commentaire Stämpfli: Handelsregisterverordnung vom 17. Oktober 2007 (HRegV)*, 2013

Rüetschi, David, "Zum Verfahren der Wiedereintragung ins Handelsregister gemäss Art. 164 HRegV - Zugleich eine Entgegnung auf Philippin, *REPRAX* 2/2011, 20 ff.", *REPRAX* 4/2011 S. 23

Saymen, Ferit Hakkı, *Medenî Hukukumuzda Hükmi Şahıslar*, İstanbul, 1944

Saymen, Ferit Hakkı, *Türk Medenî Hukuku Cilt II: Şahsın Hukuku*, İstanbul, 1960

Schaub, Marc-Antoine, "Une fondation peut-elle décider sa propre dissolution", *JdT* 1952 I 31

Schrerrer, Urs, *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch: OFK - Orell Füssli Kommentar (Navigator.ch)*, 2011

Serozan, Rona, *Tüzel Kişiler Özellikle: Dernek ve Vakıflar*, İstanbul, 1994

Sirmen, Lale, *Eşya Hukuku*, Ankara, 2015

Soykan, İsmail Cem, *Anonim Ortaklıkta Organ Yokluğu*, İstanbul, 2012

Steinauer, Paul-Henri, *Der Schuldbrief, Die Anlehensobligationen mit Grundpfandrecht, Art. 842-865 und 875 ZGB: ZK - Zürcher Kommentar*, 2015

Sutter-Somm, Thomas/Hasenböhler, Franz/Leuenberger, Christoph, *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO)*, 2016

Şener, Oruç Hami, *Adi Ortaklık*, Ankara, 2008

Şener, Oruç Hami, *Anonim Ortaklıkta Ek Tasfiye (İhya)*, Ankara, 2015

Tekinalp, Ünal, *Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku*, İstanbul, 2013

Tercier, Pierre/Pichonnaz, Pascal/Develioğlu, Murat, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 2016

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medenî Hukuku Cilt I: Başlangıç ve Şahsın Hukuku*, İstanbul, 1951

Vez, Parisima, *Commentaire Romand: Code Civil I*, 2010

Vischer, Markus, "Untergang der AG: Konstitutive oder deklaratorische Wirkung der Löschung im Handelsregister?", *GesKR* 2015 S. 257

Vogel, Alexander, *GmbH, Genossenschaft, Handelsregister und Wertpapiere – Bucheffektengesetz Art. 772-1186 OR und BEG: CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht*, 2012

Xoudis, Julia, *Commentaire Romand: Code Civil I*, 2010

Yılmaz, Asuman, "Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim ve Limited Şirketlerde Ek Tasfiye", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 32, S. 2 (Haziran), 2016

Zevkliler, Aydın/Acabey, M. Beşir/Gökyayla, K. Emre, *Medeni Hukuk*, Ankara, 2000